

УДК 347.77 + 001.8

Г. П. ТЕРЕНТЬЄВА

ОСНОВИ ЗНАТЬ ПРО КОМЕРЦІЙНІ ТАЄМНИЦІ (НОУ-ХАУ) ДЛЯ СТУДЕНТІВ ДОКУМЕНТАЛЬНО-ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОФІЛЮ НАВЧАННЯ

Розглядаються аспекти «комерційної таємниці» з позиції забезпечення прав власника. Уточнюються співвідношення понять: «ноу-хау», «ділові секрети», «виробнича таємниця», їх сутність та відмінність.

Ключові слова: конкурентоспроможність, інтелектуальна власність, конфіденційність інформації.

Рассматриваются аспекты «коммерческой тайны» с позиции обеспечения прав собственника. Уточняются соотношения понятий: «ноу-хау», «деловые секреты», «производственная тайна» их сущность и отличия.

Ключевые слова: конкурентоспособность, интеллектуальная собственность, конфиденциальность информации.

Looking through the aspects of «trade secret» from the position of ensuring the rights of the owner. Amplifying correlation of the definition «know-how», «business secrets», «trade secrets», their essence and basic differences.

Key words: competitiveness, intellectual property, confidential information.

Забезпечення ефективного розвитку процесів створення та використання науково-технічного потенціалу, який забезпечує конкурентоспроможність вітчизняної продукції для реалізації стратегічного курсу економічної політики України, потребує цілеспрямованого ставлення до комерційної таємниці як однієї з форм інтелектуальної власності. Технічні знання та комерційна таємниця перетворилися в найсуттєвіші цінності багатьох галузей бізнесу і, забезпечуючи права винахідника, створюють економічний стимул для нових винаходів. Ноу-хау, як комерційна таємниця, забезпечує охорону секретів виробництва, отже, стимулює новаторські пропозиції, які відносно невеликі, щоб стати об'єктом патентування, проте їх сукупність є надзвичайно цінною.

Формування в студентів розуміння змісту і закономірностей науково-технічного й інноваційного розвитку, підходів світової технічної науки до визначення ролі інтелектуальної власності, практики формування і реалізації державної науково-технічної політики в Україні та за її межами є метою вивчення цієї проблеми.

Досягнення мети передбачає пізнання основних понять програмно-цільового редагування науково-технічного розвитку в цілому, тенденції розвитку комерційної таємниці та її теоретичне обґрунтування з метою застосування у вітчизняній практиці.

Використання понять «ділові секрети», «виробничі секрети», «торговельні секрети» тощо визначаються одним узагальнюючим терміном — комерційна таємниця, що закріплено й на законодавчому рівні.

Комерційна таємниця у формі виробничих секретів існувала з незапам'ятних часів. Основою ноу-хау є комерційна таємниця або «діловий секрет», який знає суб'єкт підприємства. Тому опосередкований об'єкт ноу-хау охороняється Законом України «Про підприємства в Україні» та Законом України «Про інформацію». В останньому встановлено, що інформація, яка належить до комерційної таємниці, є конфіденційною і у зв'язку з цим може поширюватися лише за бажанням її власника, користувача чи розпорядника. Цим же Законом встановлено перелік видів інформації, які за жодних умов не визнаються конфіденційними, а отже, і комерційною таємницею.

Згідно зі статтею 155 Господарського Кодексу України, серед об'єктів прав інтелектуальної власності у сфері господарювання є й комерційна таємниця. Зокрема, відомості, пов'язані з виробництвом, технологією, управлінням, фінансовою та іншою діяльністю суб'єкта господарювання, що не є державною таємницею, розголошення яких може завдати шкоди інтересам суб'єкта господарювання, можуть визнаватися його комерційною таємницею [5].

Терміни «комерційна таємниця» та «ноу-хау» застосовуються як синоніми, проте поняття «ноу-хау» ширше за поняття «комерційна таємниця», яке за суттю входить до поняття «ноу-хау». Поняттю «ноу-хау» в тексті Угоди про торгові аспекти прав інших власників (ТРИПС) відповідає поняття «інформація», яка не розкривається.

Альтернативні підходи до визначення поняття «ноу-хау» постійно обговорюються в юридичній, економічній та технічній літературі, існує і безліч визначень цього терміна. Спочатку цим терміном визначали інформацію, необхідну для здійснення винаходу і спеціально пропущену заявником в описі до патенту. Цьому термінові надавали такий зміст: «знати, як застосувати патент».

У наукових працях та законодавстві зарубіжних країн (зокрема, російському) паралельно використовуються також такі терміни як «секрети виробництва» та «виробнича таємниця» (рішення у сфері виробництва), «професійні секрети». Проте, ці варіанти не можна визнати вдалим, оскільки вони неадекватно, неточно окреслюють поняття «ноу-хау». Відомий російський науковець у сфері інтелектуальної власності В. Дозорцев у своїх працях запропонував новий термін — «секрети промислу». При цьому під «промислом» він розуміє професійну діяльність у будь-якій підприємницькій сфері [6].

В американських довідниках і словниках 50–60-х рр. наводяться такі визначення «ноу-хау»: це технічне вміння або специфічна майстерність у будь-якій галузі; інколи використовується для позначення інтуїтивного або невиразного знання — усвідомленість; це практичне знання того, як зробити або виконати щось уміло і кваліфіковано; з мінімальними зусиллями; набута майстерність або кваліфікованість. Але насамперед ноу-хау стосується такої нерозкритої (конфіденційної) інформації, яка в сучасних умовах ринкової економіки набуває дедалі більшої ціни як товар [7]. Термін «ноу-хау» виник у 1916 р. в США і відтоді почав широко застосовуватися в усьому світі, став звичним в економічному обігові.

Нині цей термін перекладають «знаю як». Ноу-хау — це сукупність знань і навичок, що стосуються промислової власності або процесу, пов'язана з таємницями виробництва, є конфіденційною (економічним надбанням, придатним для експлуатації), передається в речовій (матеріальній) та нематеріальній формах.

Ноу-хау — це досвід та виробничі навички, секрети виробництва, нові методи управління виробництвом тощо. Залежно від виду роботи, в результаті якої були отримані ноу-хау, їх поділяють на: науково-дослідницькі; конструкторські; технологічні та виробничі «секрети»; розрахункові — у сфері інженерних розрахунків; проектні — проектування промислових і громадських об'єктів.

Ноу-хау — це сукупність технічних, комерційних та інших знань, оформлених у формі технічної документації, навичок і виробничого досвіду, необхідних для організації того чи іншого виду виробництва, але незапатентованих. Зміст поняття ноу-хау надзвичайно широкий, це поняття може охоплювати будь-яку інформацію, необхідну для ефективної організації виробництва та збуту певної продукції. Ноу-хау можна вважати і технічні рішення, що виконуються на рівні винаходів, які з різноманітних причин було запатентовано. Таким чином, характерним для цього поняття є новизна технічних знань та досвіду, їх корисність для вирішення конкретних виробничих і комерційних завдань [10]. Ефективна система захисту інформаційної власності є важливим елементом економічної політики країн. Такий захист стимулює творчі розробки, технічні нововведення, дослідження.

Для охорони ноу-хау необхідно, щоб певна інформація була документально зафіксована, визнана суб'єктом підприємства як комерційна таємниця. Окрім того, для неї має бути встановлений режим забезпечення конфіденційності (обмежений доступ людей, певні умови зберігання і використання та ін.). Оскільки ноу-хау не підкріплено патентами, важливе значення в процесі його реалізації має дотримання конфіденційності інформації, документації, креслень тощо.

Суб'єкт господарювання, що є власником технічної, організаційної або іншої комерційної інформації, має право на захист від незаконного

використання цієї інформації третіми особами, за умов, що ця інформація має комерційну цінність у зв'язку з тим, що вона невідома третім особам і до неї не мають вільного доступу інші особи на законних підставах, а власник інформації вживає належних заходів для охорони її конфіденційності [5].

Забезпечення прав власника ноу-хау залежить насамперед від правильних і чітко сформульованих умов контракту та застосування, у разі необхідності, положень і норм захисту від несумлінної конкуренції та інших норм законодавства.

Об'єктом контракту про передачу ноу-хау є сукупність професійних знань, досвіду і документації, які одна сторона надає іншій. У тексті контракту точно й чітко описуються всі передані права та відомості, порядок і межі їх використання, строки й порядок винагороди, санкції за розголошення конфіденційності.

Найхарактернішими умовами контракту на передачу ноу-хау є такі вимоги: не передавати третім особам здобуті знання й набутий досвід упродовж терміну дії угоди (протягом 5 років після закінчення терміну дії контракту), в рекламних матеріалах указувати, що вони випущені за ліцензією іншої фірми, що передала ноу-хау. Укладанню договору про передачу ноу-хау передують попередні переговори, під час яких відбувається відкриття ноу-хау. Тому власникові ноу-хау необхідно перед початком переговорів укласти з передбачуваним покупцем договір про нерозголошення ним інформації, що становить ноу-хау, й про невикористання ноу-хау в разі, якщо договір про його передачу не буде укладено.

Ноу-хау не має визначення в нормативних документах, не обмежених будь-якою територією, не має правового статусу, може широко використовуватися й не може бути порушене (оскільки не патентується). У діловій практиці часто трапляються ліцензії на право використання технічних рішень, не забезпечених патентною охороною, тобто на використання секретів виробництва, які не запатентовані їхніми власниками.

Іноді фірми не патентують технологію нових речовин і матеріалів, сподіваючись зберегти їх у таємниці більший строк, ніж діятиме патент. Якщо ж патентної правової охорони немає, дії та відповідальність сторін визначаються загальногромадським договором між ними. Що стосується незапатентованих об'єктів, створених під час виконання службових обов'язків, слід керуватися трудовим договором, трудовим і цивільним кодексами [8].

Знання про ноу-хау має виходити із таких особливостей і охоплювати всі його сторони використання:

1. Ноу-хау — це сукупність інформації, необхідної для найефективнішого здійснення якого-небудь виробничого процесу або для випуску найудосконаленішого до цього часу виробу.
2. Ноу-хау має технічний характер творчості, елементи інформації, що належать до режимів та параметрів технологічних процесів, кількісного

та якісного складу речовини, конструктивних особливостей пристроїв та інших подібних елементів, знання яких необхідні в процесі виробництва.

3. Інформація має бути конфіденційною (секретною) і в повному виді зосереджена в руках її власника.

Умовно виокремлюють два види охорони інформації, що використовується в підприємницькій діяльності, тобто два види інформаційної безпеки: пасивну й активну.

Пасивна охорона характеризується тим, що власник інформації надає їй режим відкритості, доступності для зацікавлених осіб, але ці особи не можуть використовувати її в комерційних цілях. Власникові належить виняткове право дозволяти кому-небудь використовувати цю інформацію. Таку охорону інформації встановлюють патентне й авторське право.

Прикладом інформації, що може підпадати під активну охорону та становити комерційну таємницю, можуть слугувати відомості типу «ноу-хау», тобто технічні відомості — режими, методики, технологічні карти тощо, результати різних досліджень, методи управління, а також інформаційні об'єкти, що мають настільки значну комерційну цінність, що власник — з міркувань доцільності або безпеки — надає цій інформації режиму обмеження доступу [3].

Загальні умови захисту прав інтелектуальної власності, зокрема комерційної таємниці, визначаються Цивільним кодексом України. Реалізація майнових прав інтелектуальної власності на комерційну таємницю забезпечується: правом на використання комерційної таємниці; виключним правом дозволяти використання комерційної таємниці і виключним правом перешкоджати неправомірному використанню комерційної таємниці, зокрема забороняти таке використання.

Нині втратам ділових секретів або секретів виробництва в Україні сприяє безсистемність її захисту. Спостерігається неузгодженість зусиль держави і приватних підприємців у забезпеченні цілісності інформації, відсутність у власника ділових секретів організаційного досвіду щодо її захисту, недостатність правової підготовки й інформаційної культури.

У процесі застосування організаційно-правового механізму захисту комерційної таємниці окреслюються невіршені питання, серед яких відсутність чіткого визначення поняття «діловий секрет» з урахуванням інтересів як юридичних, так і фізичних осіб; розробки механізму здійснення прав власності на інформацію, що належить до комерційної таємниці; фінансово-кредитні та податкові важелі стимулювання розвитку ноу-хау; визначення органу державної виконавчої влади, що формуватиме й реалізуватиме державну політику щодо охорони прав на комерційну таємницю.

Необхідно зважати на досить невеликий досвід України щодо захисту комерційної таємниці, яка завжди сприяє створенню та вдосконаленню

нових технологій, прогресу промисловості й поліпшенню якості життя. Тому перспективами подальших досліджень може бути вивчення досвіду компаній провідних країн світу, щодо захисту комерційної таємниці до українських реалій.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Ващук Я. Практичні засоби захисту «ноу-хау» [Електронний ресурс] / Я. Ващук. — Режим доступу: http://patent.km.ua/ukr/articles/i_270
2. Зимовець В. Роялті на вашу голову [Електронний ресурс] : сайт українського бухгалтерського тижневика «Дебет кредит» / В. Зимовець, С. Зубик. — Режим доступу: <http://www.dkt.com.ua/debet/ukr/2001/43/43pr15.html>.
3. Князев С. Комерційна таємниця в Україні: особливості організаційно-правового впровадження [Електронний ресурс] : сайт юридичного журналу «Юстиніан» / С. Князев. — Режим доступу: <http://www.justinian.com.ua>.
4. Князев С. Проблеми правового використання ноу-хау в Україні [Електронний ресурс]: Сайт юридичного журналу «Юстиніан» / С. Князев. — Режим доступу: <http://www.jguard.com.ua>.
5. Кодекс України: Господарський кодекс України : Прийнятий Верховною Радою України від 16 січня 2003р. № 346–IV: Офіційний текст зі змінами та доп. станом на 1 листопада 2008 р. — 04.11.2008. — К. : Форум, 2008. — С. 28–1034.
6. Котляр Д. Б. Комерційна таємниця: правова природа та підходи до регулювання [Електронний ресурс] : сайт Лабораторії законодавчих ініціатив / Д. Б. Котляр. — Режим доступу: <http://www.parliament.org.ua/index.php?action&as=0&ar id=1162#ar 1162>.
7. Кузнецов Ю. М. Патентознавство та авторське право: підруч. / Ю. М. Кузнецов. — К.: ТОВ Кондор, 2005. — 329 с.
8. Ноу-хау [Електронний ресурс]: Сайт патентного бюро «Бізнеспатент». — Режим доступу: <http://www.businesspatent.ru/article/article.172.10.html>
9. Терентьева Г. П. Інформаційне забезпечення патентної діяльності : навч. посіб. / Г. П. Терентьева. — Х., 2003. — 98 с.
10. Федоренко Р. О. Інвестознавство [Електронний ресурс] : сайт електронної бібліотеки / Р. О. Федоренко. — Режим доступу: <http://www.inl.com.ua/book/.html>

Надійшла до редколегії 10.03.2010 р.